

πορνεύσεις, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀργίας ἐκάστω
καὶ ἀκινήσις δέεται. Τὸ δὲ Ἄγαπήσεις τὸν
πλησίον σου, καὶ Πώλησόν σου τὰ ὑπάρ-
χοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ Ἐάν τις σε
ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἓν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο,
ψυχῆς ἤδη νεανικῆς καὶ ἀθλητῶν ἐνεργή-
ματα. — Εἰ γὰρ εὐθὺς προέβαλέ σοι τὰ
τέλεια, ἀπώκνησας ἂν πρὸς τὴν ἐγχείρησιν·
νῦν δὲ τοῖς εὐληπτωτέροις σε προεθίζει, ἵνα
κατατολμῆσης τῶν ἐφεξῆς· ὡσερ ἐνεργή-
ματὰ ἐστὶν ἀθληταῖς πρέποντα, ψυχῆς ἤδη
νεανικῆς δεόμεθα πρὸς κατόρθωσιν· ὥστε
θαύμασον τὴν σοφίαν τοῦ διὰ τῶν εὐμα-
ρεστέρων καὶ εὐληπτοτέρων ἐνάγοντος ἡμᾶς
πρὸς τὴν τελειώσιν. — Ἔστιν ἀμκρωτῶν
ὁδὸν, τὸν διάβολον εἰπεῖν ἐν ἧ' ὁ γενόμενος,
μὴ ἐμμενέτω, κατὰ τὸ Ἀντίστητε τῷ δια-
βόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν. Ὁ γὰρ μὴ
στήσας ἐν αὐτῇ, πρὸς Κύριον ἤξει, τὸν εἰ-
πόντα Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἐν ἧ' γινόμενος,
καὶ κατὰ σκοπὸν δραμῶν, τεύξεται τῶν
βραβείων.

Ἄσεβῶν, τῶν τὸν Θεὸν ἀγνοούντων.

Ἐπὶ καθέδραν, τὴν κακῶν ἐργασίαν, κατὰ
διάδοσιν γενομένην.

Ἄλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ, τῷ εὐαγγελικῷ δη-
λονότι.

Μελετήσῃ, τῷ βουλευμάτι αὐτοῦ.

v. 3. Καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυ-
τευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων,
ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ,
καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορῥύησεται, καὶ
πάντα ὅσα ἂν ποιῆ κατευοδωθήσεται.

Ξύλον ὁ Χριστὸς ἀναγέγραπται ἐν τῇ
θεοπνεύστῳ γραφῇ. — Ὁ δὲ Ἀκύλας τὸ
μεταπεφυτευμένον ἐξέδωκε ἔρριζόμενος γὰρ
τῶν πατριαρχῶν ῥίζαις, μεταπεφύτευται εἰς
τὸ καὶ ἄλλους μεταλαβεῖν αὐτοῦ τῆς εἰ-
κόνας, τῆς κατὰ τὸ μεταφυτεύεσθαι λαμ-

v. 3. *Lignum, Christus*, sic Melito supra p. 1,
43, quem suo nomine accersivit Origenes in fu-
sioe commentario. — *Folia*. Solus Vat. I hoc

non fornicaberis » et cætera porro, quæ o-
tiari tantum quemque et quiescere postulant.
Illud autem : « Diliges proximum tuum, » et :
« Vende quæ possides, et da pauperibus, »
et : « Si quis te angariaverit mille passus,
perge cum illo ad duo millia, » hic sunt
juvenis animæ ausus, hæc athletarum exer-
citamenta. — Quod si statim illa quæ per-
fecta sunt, psalmus tibi proposuerit, segnior
te ad molendum opus accinxeris : nunc ve-
ro te levioribus assuefacit, ut cætera dein-
ceps audeas. Ut enim athletas decent exer-
citia, ita anima adhuc juvenili opus est, ut
ad facinora recta enitatur. Unde illius mirare
sapientiam, qui nos per magis obvia et ex-
peditiora inducit ad absolutum vitæ profe-
ctum. — Licet vero *viam peccatorum* appel-
lare Diabolum. In eam si quis inciderit, ne
immoretur, juxta illud : « Resistite Diabolo,
et fugiet a vobis. » Nam qui ibi non steterit,
ad Dominum ibit aientem : « Ego sum via. »
In qua versatus, si ad metam cucurrerit,
bravium consequetur.

Impiorum, eorum qui Deum ignorant.

In cathedra, in nefario flagitio, per tradi-
tionem exacto.

Sed in lege, evangelica videlicet.

Meditabitur, in consilio Domini.

v. 3. *Et erit tanquam lignum plantatum
secus decursus aquarum, quod fructum suum
dabit in tempore suo, et folium ejus non de-
suet, et omnia quaecumque faciet, prospera-
buntur.*

Christus lignum, in Scriptura divinitus af-
flata, ex anagoge dicitur. — Aquila vero com-
posite edidit *transplantatum*. Radicatus enim
Christus in patriarcharum stirpibus, transdu-
ctus est, ut, ipsa insertione recepta, alii ima-
ginis ejus fierent participes, quæ etiam au-

servavit dictum cujusdam sancti, an senioris ali-
cujus Alexandrini? Recole Clementem in supe-
riore p. 347.

v. 3. Διχρῆξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν.

Τὰ γὰρ ἔθνη τοῖς ἰδίοις ἀμαρτήμασι περισφίγγεται οὐκ ὄντα ἐλεύθερα· διό φησιν ὁ Χριστὸς, ἢ πρὸς τοὺς αὐτῶ διακονοῦντας ἀγγέλους, ἢ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ πρὸς τοὺς ἀποστόλους τοὺς ὑπῆρέτας τοῦ εὐαγγελίου, ταῦτα παρακαλῶν, αὐτῶν διασπᾶν τοὺς δεσμοὺς. Οἱ μὲν λαοὶ σωματικῶς τυγχάνοντες ὑπὸ τὸν τοῦ νόμου ζυγόν, τοῦ δικαίωμα περιέχοντος οὐ καλὰ καὶ προστάγματα οὐ καλὰ, προσαγόμενοι δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ τῷ πνευματικῷ νόμῳ, τῷ τὰ καλὰ δικαίωμα ἔχοντι καὶ προστάγματα, ἀποτίθενται τὸν βάρυν τοῦ ἀποκτείνοντος γράμματος ζυγόν, τοῦ Σωτῆρος λέγοντος πρὸς τοὺς προειρημένους συνεργούς τὸ· Ἀπορρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν, ἦτοι ἀφ' ἐαυτῶν ποιήσωμεν τοῦτον, μὴ περιμείναντες τῶν βαρουμένων τὴν δέσιν. Ἡ ὡς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὸν νόμον γενόμενος (ἐγράφη γὰρ καὶ περιετμήθη, καὶ τοῖς σάββασιν αὐτῶν ἠκολούθησεν) τουτέστιν, ἀπ' ἐμοῦ καὶ τῶν πειθόμενων, ἤγουν τὸν ζυγὸν αὐτῶν ἡμέτερον βάρος ἠγούμενοι, διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην, αὐτὸν ἀπορρίψωμεν ταῦτα μὲν οὖν περὶ ἀνθρώπων, τῶν τε ἀπὸ ἐθνῶν καὶ τοῦ λαοῦ.

v. 4. Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτοὺς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτοὺς.

Τὸ δὲ Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτοὺς, πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, οὗς ὁ ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται Κύριος, πρόνημα γήϊνον ἔχοντας, καὶ μὴ νενομηκότας τὴν περὶ ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος σο-

(a) PSEUDO-HIERONYMUS. Dominus ipse respondit, cohortans populum gentilium et omnes

v. 3. Ex Vat. 10, 13, 16. Sed hic cum Eusebio res habenda, quem deprehendi sexcenties expilasse audacter Origenem, et quoties furem tenui, toties infremui et indolui, quod ex pravi Ariani faucibus omnia nequeam verba filii Leo-

v. 3. *Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum.*

Etenim gentes, propriis peccatis constrictæ, nullatenus liberæ sunt. Ideo Christus ait, sive Angelis sibi ministrantibus, sive Patri et Spiritui sancto, sive apostolis præconibus evangelii, eos nempe adhortans, dirumpenda esse illorum vincula. Populi autem corpore sub Legis jugo positi, quæ minus bona instituta et prava continet præcepta, per Christum vero adducti ad legem spiritualem, bonis mandatis et probis judiciis instructam, grave occidentis litteræ pondus deponunt (a), Salvatore ad prædictos dicente comministros: *Projiciamus a nobis jugum ipsorum*: nimirum a nobismet procul id mittamus, haud exspectatis eorum precibus qui onerantur. Aut velut si dicat (ipse quum sub Lege factus sit, scriptum est enim: « Et circumcisus est, » et sabbata eorum servavit), ea nempe: A me et a fidelibus meis jugum eorum, quod nostrum pondus reputamus, ob nostram erga illos charitatem, projiciamus. Hæc sane dicit pro hominibus tam Gentium quam populi Judæorum.

v. 4. *Qui habitat in caelis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos.*

Hæc sententia: *Qui habitat in caelis irridebit eos*, ad reges terræ spectat. Rex ille qui in caelis est, eos irridebit, ut qui terrenos sensus habeant, neque intellexerint quanta in incarnatione sit sapientia Salvatoris. Idem

qui sibi ex Judæis credituri sunt, ut legalia vincula dissolvant, et grave onus Legis abjiciant.

nidæ eripere. Sed *Analecta* vetant; Eusebium vero ἀνείκδοτον suo loco reservamus. Is ergo nostra pone sequitur, aut vexat παραφραστικῶς, utinam et plura ad hæresim non detorserit!

v. 4. Vat. 10, 16. cf. Matth. xiii, 27.

φίαν. Ἐκμυκτηριεῖ δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας. Ἐπρεπε δὲ φῆσαι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ ὡς εἰ καὶ τὰ ἔθνη ἐκρούαζαν, καὶ οἱ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά, ἡμεῖς δὲ τῶν μὲν τοὺς δεσμοὺς διαρρήξωμεν, τῶν δὲ τὸν ζυγὸν ἀπορρίψωμεν, ἐπεὶ μηκέτι δέχονται τὴν θεραπείαν βραδίως. Οὐ γὰρ ἔθελον εἶσω τῆς ἱεραῆς σαγήνης γενέσθαι, περὶ ἧς γέγραπται: Ὅμοιός ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τῇ σαγήνῃ βληθείῃ εἰς τὴν θάλασσαν.

v. 5. Τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ.

Ὁργὴ ἐστὶ Θεοῦ κόλασις ἐπίπονος ἐπὶ τῷ συμφέροντι τοῦ ἡμαρτηκότου. — Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς κρίσεως κριθῶ ὀργὴν Θεοῦ πειραθῆσονται, καὶ τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταραχθῆσονται πάντες οἱ τοῦ σωτηρίου Λόγου πολέμιοι. Οὐκ εἶπε δὲ κολάσει αὐτοὺς, ἀλλὰ λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ μετανοοῦντας γὰρ οὐκ ἐκόλασε, καθάπερ τοὺς Νινευίτας. Ἀπειλεῖ γὰρ ἐπὶ σωτηρίᾳ Θεός, εἶπη, καὶ τοῖς Νινευίταις ἔπεμψεν Ἰωνᾶν.

v. 7. Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.

Ἄει τὸ σήμερον καλεῖται.

v. 8. Αἶτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη, τὴν κληρονομίαν σου.

Τούτων τὰς βασιλείας ἔδειξεν ὁ διάβολος τῷ Σωτῆρι καὶ τὴν δόξαν ἐν στιγμῇ χρόνου.

v. 12. Δράξαθε παιδείας.

Παίδεια ἐστὶ μετριοπαθεῖα παθῶν ὅπερ συμβαίνειν πέφυκεν ἐκ τῆς πρακτικῆς· ἡ γὰρ πρακτικὴ ἐστὶ διδασκαλία πνευματικῆ, τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐκκαθαίρουσα.

v. 5, 7. Vat. 5.

v. 8. Vat. 16.

quoque subsannabit principes. Hæc fari decebat Filium Dei: Etiam si enim fremuerint gentes, et populi meditati sint inania, nos autem et illarum gentium vincula dissolvamus, et horum populorum projiciamus jugum: quandoquidem nondum prompto animo vel medelam recipiunt; noluerunt enim fieri intra sagenam, de qua scriptum est: « Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare. »

v. 5. *Tunc loquetur ad eos in ira sua.*

Ira est castigatio Dei dura, pro bono peccatoris irrogata. — Sane in tempore iudicii, periculum iræ divinæ facient, ac furore ipsius turbabuntur omnes Verbi salutaris hostes. At non dixit: Puniet eos, sed *loquetur ad eos in ira sua*. Pœnitentes enim non castigavit, quemadmodum Ninivitas; quos minatus est, inquit, propter salutem, Jonamque ad eos delegavit.

v. 7. *Ego hodie genui te.*

Hodie, qua dictione *semper* significatur.

v. 8. *Postula a me, et dabo tibi gentes, hæreditatem tuam.*

Quarum regna ostendit Diabolus Salvatore et gloriam eorum in temporis puncto.

v. 12. *Apprehendite disciplinam.*

Disciplina est affectuum æquanimitas: quæ derivare solet ex praxi [virtutum]. Praxis autem est doctrina spiritualis, qua pars animæ in affectus prona ad puriora vertitur.

v. 12. Vat. 5. Ascetica Origenes adeo frequentat, ut locus non sit æriora subodorandi.

Psalmus III.

v. 2. Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβόντές με; Vat. p. 625, 2.

Ps. III. Ut paucis quæ supra sunt, symbola quædam accedant, emendare liceat vulgatum Ori-
ANN. II. 29.

v. 2. *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me?*

gen. apud BB 540 A, cum Vat. 13, 16, ac legere: Ἐφ' οἷς σεμνύνονται οἱ Θεοὶ ἀγνοοῦντες, pro insolenti

Psalmus IV.

v. 1. Εἰς τὸ τέλος, ἐν ψαλμοῖς, ὡδὴ τῷ Δαυΐδ. *Vatic.* p. 625, 2.

Ἵπόθεσις. Πολλῶν ψαλμῶν κατὰ μὲν τοὺς Ο' ἐχόντων ἐπιγραφὴν Εἰς τὸ τέλος, κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς τὰ κατὰλληλα τῷ Εἰς τὸ τέλος ἐνθάδε ἀποδιδόμενα, ἄξιον, ὅση δύναμις, ἐξιχνεύσαι τὸν δηλούμενον ὑπὸ τῆς λέξεως νοῦν. Ἰστέον δὲ, ὅτι, ὡς περ πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἐστὶ τὸ τέλος, ἐφ' ὃ σπεύδει ὁ γνησίως τὴν τέχνην ἢ τὴν ἐπιστήμην μετιῶν, οὕτως καὶ τῆς λογικῆς φύσεως δεῖ τέλος τυγχάνειν. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἐν Χριστῷ ζωοποιηθῆναι, κατὰ τὰ εἰρημένα Παύλῳ τῷ σοφωτάτῳ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ. Ὡς περ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. — Ὅσον δὲ ἐν τῷ λέγειν ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι, οὐκ ἐν τέλος ὑπογράφει πάντων εἰκός, γὰρ ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ζωοποιηθήσεσθαι, ἥτοι χωρὶς βασιάνου ἐπὶ τοῦτο ἐρχόμενον, ἢ μετὰ κολάσεως. Ζωοποιήσας δὲ Χριστὸς πάντας ἐν αὐτῷ τοὺς ἐν τῷ Ἀδάμ ἀποθνήσκοντας, βασιλεύει τῶν ζωοποιηθέντων. — Νομιζόμεν τοίνυν τοὺς Εἰς τὸ τέλος ἐπιγεγραμμένους ψαλμοὺς, τοῦ τέλους τινὰ ἐπιγράφειν νοῦν, καὶ ἐπ' ἐκεῖνο τοὺς συνιέντας τὰ λεγόμενα παρακαλεῖν. — Παντὶ δὲ ἀγωνιζομένῳ τυγχάνει

Ps. IV. Argum. Vat 13. Quamvis, ut palam fit e regione latina, græca series sæpius interrupta sit, continuo tamen amni neque ignobili fluere videtur, ac si in finem christiana mente iterum excurrrens, Origenes voluerit ea quæ *De fine philosophico* habet in prolegomenis, evolvere et perficere. Cf. supra p. 437. Eusebius, ad quem multa migraverunt, a capite adeo mutilus fœdusque est, vel in horridula latinitate, ut piaculo sit non quædam ligare vulnera. Lege ergo, cum cod. *Vat.* impletis lacunis: Ὡς περ πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης τέλος ἐστὶν [ἐφ' ὃ σπεύδει ὁ τέχνην καὶ ἐπιστήμην] κατανοῶσα μετερχόμενος, ac paulo post:

v. 1. *In finem, in psalmis, Canticum David.*

Ex argumento. Cum multi psalmi secundum LXX inscripti sint *In finem*, secundum autem alios inscriptionem habeant eidem titulo *In finem* consentaneam, operæ pretium est pro viribus investigare hujus dictionis sensum. Sciendum, ut artis cujuslibet atque scientiæ quidam finis est, in quem intendit is qui artem vel scientiam serio exercet, ita etiam naturæ rationalis finem aliquem esse oportere. Is porro finis est vivificari in Christo, juxta oraculum sapientissimi Pauli, in prima ad Corinthios epistola: « Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur: unusquisque autem in suo ordine. » Quantum vero spectat ad illud: « In suo ordine, » haud unus finis omnium assignatur. Æquum enim est, unumquemque secundum merita gestorum vivificari, sive absque pœna ad scopum tetenderit, sive post castigationes. Postquam autem Christus omnes qui in Adamo moriuntur, in seipso vitæ restituit, rex efficitur vivificantium. — Existimamus itaque psalmos, qui *In finem* inscribuntur, sensum quemdam finis præ se ferre, et finem ad illum eos qui hanc scripturam intelligunt, cohortari. — Omni autem certamen exercenti finis est victoria. Multæ porro sunt singulatim acceptæ victo-

Ὁ Παῦλος φησὶ ὅσον δεῖ λέγειν ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι, δοκεῖ μὴ [ἐν τέλος ὑπογραφῆναι ἀπάντων]. Ac verte fere ut supra nos. — Tum infra in eadem columna: Τὸ δεῖ ἐν ψαλμοῖς παρὰ τοῖς Ο' καὶ Ἀκύλῳ εἰρημένον, σαφίστερον ὁ Σύμμαχος διὰ ψαλτήριον ἐξέδωκε, διδασκόμενον ἡμᾶς τῶν τριῶν] τὴν ὡδὴν εἰρησθαι [καὶ μελῶδημα διὰ] τὰ ψαλτήρια. Παίσιονα γὰρ ζητητίον] τὰ ὄργανα ᾄδεται τὸ Εἰς τέλος. Nostram igitur telam in hoc argumento, sicut in versu 4, retexuit Eusebius, sed rudi suo, ut solet, stramine interpolatam. Quæ semel dicta fusius, ne ultra recoquantur. — cf. 1 Cor. xv, 22. Rom. viii, 37. 11 Tim. iv, 7, 8.

Ναὸς ἅγιός ἐστι τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστός, διότι ὁ Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ. — Ἐν τῷ φόβῳ Θεοῦ ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ· ἐν φόβῳ δὲ Κυρίου προσκυνεῖ τὸν ναὸν, ὃς ἐστι Χριστός· Λύσατε γὰρ, φησὶν, τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.

v. 9. Κύριε, ὁδήγησόν με ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου, ἕνεκα τῶν ἐχθρῶν μου.

Ἐν τῇ κατὰ πρακτικὴν δικαιοσύνῃ ἐν τῷ Χριστῷ. — Τῶν ἐχθρῶν. Τῶν νοητῶν δηλονότι· πολλοὶ γὰρ οἱ ἐπιβουλευόντες τῇ θεοφιλεῖ ψυχῇ, τῇ κατὰ Θεὸν αὐτῆς προκοπῇ διαβασκαίνοντες.

v. 10. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια, ἡ καρδία αὐτῶν ματαία.

Πρότερον, οὐδεμία ἀλήθεια, ἢ ὁ Χριστός· καὶ τάχα τὸ δεύτερον, ἠνέγκατο αὐτῶν ἐπιβουλήν.

Τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν.

Νεκρῶν ἔργων πεπληρωμένος.

v. 11. Κρίνον αὐτούς, ὁ Θεός· ἀποπεσάτωσαν ἀπὸ τῶν διαβουλιῶν αὐτῶν· κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν ἐξώσον αὐτούς, ὅτι πρρεπίκρανάν σε, Κύριε.

Οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς ἐξώθει τινα· οἱ γὰρ μακρύνοντες ἑαυτούς, φησὶν, ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται· τοῦ τοίνυν πλῆθους τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν ἐξώσον αὐτούς. Ταῦτα γὰρ, φησὶ, πάντα τὰ διαβούλια κατ' ἐμοῦ ἐποιούντο, τῇ κατὰ Θεὸν μου προκοπῇ ἐναντιούμενοι· οἱ γὰρ διώκοντες τὴν φιλα τῷ Θεῷ πρᾶττουσαν ψυχὴν, Θεὸν παραπικροῖνουςι, θεομαχοῦντες σαφῶς. — Ἐξώσον αὐτούς ἀπὸ τῆς ἀσεβείας, εὐσεβεῖς αὐτούς ἐργασάμενος. — Μακαριότης ἐστὶ, βουλής πάσης ἐκπεσεῖν.

v. 12. Καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ σέ, εἰς αἰῶνα ἀγαλλιάσονται, καὶ κατασκηνώσεις ἐν αὐτοῖς.

v. 9, 10. Vat. 5, 7.

v. 11, Vat. 5, 13, 14, 16.

v. 12, Vat. 13. Pseudo-Hieronymus etiam re-

Templum sanctum Dei est Christus, propterea quod « Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians. » — In timore Dei unusquisque a malo declinat; in timore autem Domini adorat templum, quod Christus est: « Solvite, inquit, templum hoc, et in triduo excitabo illud. »

v. 9. Domine, deduc me tua in justitia propter inimicos meos.

Dirige me in justitia, quæ vita actuosa est in Christo. Propter inimicos, spirituales nimium: multi enim insidiantur animæ Deum diligenti, illius progressum ad Deum injuriis divexantes:

v. 10. Quia non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est.

Primum, quod nulla veritas præter Christum; et fortasse alterum, quod passus est eorum insidias.

Sepulchrum patens, guttur eorum.

Repletum nefariis operibus.

v. 11. Judica illos, Deus, decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te, Domine.

Etenim neminem a se Deus repellit; namque ait: « Qui elongant se a te, peribunt. » Interim a multitudine impietatum eorum expelle eos. Ipsi enim, addit, omnia consilia adversum me fecerunt, meæ ad Deum progressionem se opposcentes; nam qui infesti sunt animæ, ea quæ placita sunt Deo agenti, Deum irritant, apertam in Deum aciem moventes. — Expelle eos ab impietate, quum pios illos feceris. — Beatitudo est, excidere a quacunque nefario consilio.

v. 12. Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exsultabunt, et habitabis in eis tanquam in tabernaculo.

currit in codice Cryptæ-ferratæ, ubi exstant non pauca Breviarii in psalmos, ea nempe quæ Martianæus invenit in cod. Corbeiensi.

Πᾶς ὁ μνημονεύων τῆς ζωῆς, τῆς εἰπούσης· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, οὐκ ἔστιν ἐν θανάτῳ.

v. 7. Λούσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου.

Προτρεπτικὸν πρὸς τὸ δακρῦειν ἐν νυκτὶ προσευχομένῳ.

v. 11. Αἰσχυρθεῖσαν καὶ ταραχθεῖσαν σφόδρα πάντες οἱ ἐχθροί μου.

Δαιμόνων τὸ διὰ παντός τὴν ἀνομίαν ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων τὸ μὴ διὰ παντός, ἀγγέλων τὸ μηδὲ διὰ παντός, μήτε μὴ διὰ παντός, ὅπερ ἔστιν οὐδέποτε. — Ἀπὸ μοχθηρῶν διαβουλιῶν ἀποπεσεῖν, οὐ κακὸν τῶ ἀποπίπτοντι, οὐκ ἐρχομένῳ ἐπὶ τὸ μοχθηρὸν αὐτῶν τέλος, ὡς οὐ καλὸν τῶν κρειττόνων μὴ ἐπὶ τέλος ἐλθεῖν.

v. 11. Vat. 5, 16.

Quicumque memor est illius Vitæ dicentis: « Ego sum vita, » non est in morte.

v. 7. *Lavabo per singulas noctes lectum meum.*

Cohortatio est ad flendum in nocte inter orandum.

v. 11. *Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei.*

Diabolicum est peccatum semper operari; humanum, non semper; angelicum, nec semper, neque aliquando, nullo nempe in tempore. — Ex vitiosis tentationibus cadere, cadenti non malum est, dum non pergit ad vitiosum exitum, quemadmodum minus pulchrum est non prosequi meliora usque in finem.

Psalmus VII.

v. 5. Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδούσι μοι κακὰ, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός. *Vatic. p. 627 1.*

Κενός ἔστιν ὁ μὴ δυνάμενος λέγειν· Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Διόπερ καὶ οἱ τοιοῦτοι κάλαμοι λέγονται, τρέφοντες ἐν ἑαυτοῖς τὰ θηρία, περὶ ὧν εἴρηται· Ἐπιτίμησον γὰρ, φησί, τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου, καὶ Ὁ διάβολος, φησὶν ὁ Ἰωβ, παρὰ παντοδαπὰ δένδρα κοιμᾶται, παρὰ πάπυρον καὶ βούτομον καὶ κάλαμον· οὗτος γὰρ βασιλεύς ἐστι πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδασι.

v. 6. Καταδιώξαι ἄρα ὁ ἐχθρὸς τὴν ψυχὴν μου, καὶ καταλάβοι.

Ἴνα χοῦδός, ἀντὶ ἐπουρανίου, γενοίμην.

v. 10. Συντελεσθήτω δὴ πονηρία ἀμαρτωλῶν, καὶ κατευθυνεῖς δίκαιον.

Ἐὰν συντελεσθῇ ἡ πονηρία τῶν ἀμαρ-

v. 5. *Si reddidi retribuētibus mihi mala, dccidam merito ab inimicis meis inanis.*

Vacuus est ille qui dicere non potest: « De plenitudine ejus omnes nos accepimus, et gratiam pro gratia. » Atqui istiusmodi homines arundines vocantur, quæ nutriunt in se feras, de quibus dictum est: « Increpa feras arundinis. Et Diabolus, ait Job, omni tempore quiescit juxta omnigenas arbores, juxta papyrus et juncum et arundinem. » Ipse enim rex est omnium aquaticorum.

v. 6. *Persequatur inde animam meam inimicus, et comprehendat.*

Ita ut fiam terrenus, nedum sim cælestis.

v. 10. *Consumetur nequitia peccatorum, et diriges justum.*

Si consummata est malitia perversorum,

Ps. VII, v. 5, 16. cf. Ps. cxxvii, 31. Tob. xi, 16 et BB apud quos fere eadem, susdeque verso ordine.

v. 6, 11, 13, 14, Vat. 5. Ad v. 13 recolenda foret omnino allegoria Philoniana, quæ passim in superioribus emicuit.

ποιούμενος τοὺς ἀχροατὰς, χαρὰν ἔχων τὸν κερτὸν τοῦ Πνεύματος, ἐπηρμέναις τε θεωρίαις τὰ τοῦ Θεοῦ διηγούμενος θαύματα.

v. 6. Ἐπετίμησας ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής· τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐξήλειψας εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Ἐπερ τῆς ἀνθρωπίνης τυραννουμένης φύσεως οὕτω πικρὰν αὐτῷ τὴν τιμωρίαν ἐπέθηκας. Ἐπετίμησας τοῖς ἔθνεσι, τουτέστι τὰ θεῖα διδάγματα διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐξῆς διδασκάλων αὐτοῖς παραδούς· ὡν δεξαμένων, ἀπώλετο [ὁ ἀσεβής], τοὺς κατὰ τὴν πλάνην προσκυνούντας οὐκ ἔχων. Οὕτω καὶ Λυκάοσι ἴσσαι πειρωμένοις Παῦλος ἐπετίμα καὶ Βαρνάβας, εἰπόντες· Τί ποιεῖτε, ἄνδρες; Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῶν ἄνθρωποι, ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ὑμᾶς ἐπιστρέφοντες. Καὶ Γαλάταις δὲ Παῦλος ἐπετίμα· Ὡ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκακεν, ἐν οἷς κατ' ὀφθαλμοῦς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος; Οὕτω Κορινθίοις· Ὅλος ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται. — Ἐξήλειφθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ ὄνομα εἰς τὸν αἰῶνα. Ἄπαντα γὰρ ἐσβεσται τελετὴ τῶν νῦν ἀνθρώπων καὶ ἀγνοούντων τὰ τῆς εὐσεβείας μυστήρια, τοσοῦτον καὶ τὸ Ὅδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται.

v. 8. Καὶ ὁ Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα μένει, ἠτοίμασεν ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ.

Οὐ μόνον κατὰ τὸν παρόντα βίον τὴν οἰκεῖν δύνανται ἐδείξεν, ἀλλὰ καὶ τῷ μέλ-

(a) PSEUDO-HIERONIMUS. *Increpasti gentes, per prædicatores, eos qui idola adorabant, li-*

v. 6. Vat. 10. Theodoretī paraphrasis: *Non enim tolerasti, diutius hominum naturam despiciere, ab acerbo tyranno in servitutem male redactam, sed tanquam quispiam iudex super solio alto et terribili tribunali sedens, talem ipsi poenam imposuisti, ut memoria hujus sempiterna oblivione obscuretur.* Sed vide inferius quale discrimen intercedat Origenem inter et Theodoretum, ubi prior aperte respicit coram se superstitēs orgias ethnicas, τελετὰς τῶν νῦν

habens hunc fructum Spiritus, ac per sublimes contemplationes referens Dei prodigia.

v. 6. *Increpasti gentes, et periiit impius; nomen ejus delevisi in saeculum saeculi.*

Sic propter naturam humanam tyrannide oppressam, tyranno sævam poenam imposuisti. *Increpasti gentes*, id est imposuisti divina dogmata per apostolos, eorumque deinceps successores; quæ cum recepta sint, *periiit impius*, jam non habens asseclas, erroris adoratores (a). Haud aliter Lycaones immolare aggressos, Paulus et Barnabas increpuere dicentes: « Quid facitis, o viri? Et nos quoque mortales sumus, similes vobis homines, vos ab his vanis convertentes ad Deum vivum. » Et Paulus Galatas increpuit: « O insensati Galatæ, quis vos fascinavit, quibus ante oculos Jesus Christus præscriptus est crucifixus? » Sic Corinthiis: « Omnino inter vos auditur fornicatio, et qualis neque in gentibus nominatur. » — Interea *periiit nomen eorum in saeculum*. Tota enim extincta est initiatio profana horum hominum, qui nunc vivunt et ignorant pietatis mysteria; idem prorsus est illud: « Via impiorum peribit. »

v. 8. *Et Dominus in saeculum manet; preparavit in judicio thronum suum.*

Non solum pro præsentī vita virtutem suam exeruit, sed etiam in futuro formidandum

gna et lapides. *Et periiit impius*, Diabolus, qui in ipsis lignis vel lapidibus adoratur.

ἀνθρώπων, posterior vero jam deleta prorsus mysteria comminiscitur, cujus græca audire est: Ἐσβίσθησαν γὰρ παντελῶς τῆς ἀσεβείας αἱ τελεταί, καὶ λήθη παντελεῖ παρεδόθησαν, ὡς μηδένα τῶν νῦν ἀνθρώπων εἰδέναι τὰ τῆς ἀσεβείας μυστήρια. Et mihi considera quomodo secernantur μεταφράσεις et excerpta ἀπὸ τοῦ στόματος, tum ante, tum post Ecclesiæ pacem. cf. Act. xiv, 14; Gal. iii, 1; I Cor. v, 1; II Tim. iv, 2.

v. 8. Barberin. iii, 59 f. 30.

λοντι τὸ φρικῶδες αὐτοῦ δείξει κριτήριον πᾶσιν ἀνθρώποις, δικάζων, καὶ τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπονέμων ἐκάστω.

v. 9. Καὶ αὐτὸς κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι.

Οἰκουμένην μὲν νοήσεις τὴν ἐκκλησίαν, οἰκουμένην ὑπὸ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, κατὰ τὸ Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐλευσόμεθα, καὶ μόνῃν παρ' αὐτῶ ποιησόμεθα· λαοὺς δὲ, τοὺς λοιποὺς παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἢ τοὺς ἐκ περιτομῆς. Ὅσοι γὰρ ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται, τῶν ἀνόμων ἀμαρτόντων, ἀνόμως ἀπολλυμένων. Φοβητέον ἄρα τὸν τοιοῦτον κριτὴν τοὺς ψεκτάς τε πράξεις καὶ ἀσεβεῖς ἔχοντας φρόνημα.

v. 13. Οὐκ ἐπελάθετο τῆς δεήσεως τῶν πενήτων.

Τοιαύτη τίς ἦν; Ἡ διὰ τῶν ὀλοφύσεων καὶ τῶν θρήνων γενομένη, οἷόν τινα αἴτησιν ἔχουσα περὶ τῶν κατεχόντων δεινῶν.

v. 14. Ὁ ὑψῶν με ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου.

Ἴνα μὴ καὶ πύλαι τοῦ ἄδου κατισχύσωσιν αὐτοῦ, αἰτινές εἰσιν αἱ κακίαι κατάγουσαι εἰς πυθμένα ἄδου.

v. 16. Ἐνεπάγησαν ἔθνη ἐν διαφθορᾷ ἢ ἐποίησαν ἐν παγίδι ταύτῃ ἢ ἔκρυψαν, συνελήφθη ὁ πούς αὐτῶν.

Καὶ μὴν κατὰ τῆς ἀρετῆς, ἀφθαρσίας λεγομένης, ὡς ἐν τῷ Ἡ χάρις μετὰ τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν ἐν ἀφθαρσίᾳ· ἢ ἐναντίως ἔχουσα κακίαν, λέγοιτο ἂν εἰκότως διαφθορὰ καὶ φθορὰ. Ἐξηρται γοῦν· Εἴ τις φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός. Καὶ παρὰ τῷ προφήτῃ· Ἐνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρηται φθορᾷ.

v. 9. Vat. 10, 13. Habent pauca BB, plura sed subversa Gallandius, fere cuncta Corderius, quæ tandem nostri codd. redintegrant. Ab hisce ordiuntur posthuma ad Origenem Gallandiana. cf. Matth. xix, 29. Rom. ii, 12. Videtur Origenes viam aperire Hieronymo, Chrysostomo, et cæteris patribus qui cum Aquinate locum Apostoli audiunt de gentibus nondum conversis.

tribunal suum omnibus hominibus ostendet, ut iudex, et singulis ea quæ merentur retribuens.

v. 9. *Et ipse iudicabit orbem terrarum in iustitia, iudicabit populos in æquitate.*

Orbem terrarum Ecclesiam intelliges, quæ habitatur a Patre et Filio, juxta illud: « Ego et Pater meus veniemus, et mansionem apud eum faciemus. » *Populos* vero intellige eos qui sunt extra Ecclesiam, vel illos qui sunt ex circumcissione. « Quicumque enim in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur, iis qui sine lege peccarunt, sine lege pereuntibus. » *Metuendus* itaque talis iudex iis qui execrandis facinoribus et impiis cogitationibus addicti sunt.

v. 13. *Non est oblitus clamoris pauperum.*

Qualis clamor? Ille qui oritur ab eulatiibus et lamentis, continens aliquam deprecationem de ingruentibus malis.

v. 14. *Qui exaltas me de portis interitus.*

Ne ipsi portæ inferi prævaleant, quæ sunt iniquitates, pellentes ad puteum orci.

v. 16. *Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.*

Etenim contra virtutem, quæ vocatur *in-corruptio*, ut in hoc loco: « Gratia cum illis qui amant Dominum nostrum in incorruptione, » opposita est quæ dicitur malitia, quam dixeris merito corruptionem et interitum. Dicitur ergo: « Si quis corrumpit, corrumpet eum Deus, » et apud prophetam: « Pro im-munditia corruptus est corruptione. »

v. 13, Vat. 5, ubi male aίνεσιν quod ex Theodoro emendavi.

v. 14. Vat. 5. cf. Matth. xvi, 18.

v. 16. Vat. 16 cf. Eph. 17, 24. Mich. ii, 10. Penultimus locus me fugit, apocrypha sapit. Ultimum aliter habent Lxx vulgati: Οὐκ ἴσται σοὶ αὕτη ἀνάπαυσις ἔνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρηται φθορᾷ. In Vulg. *Non habetis hic requiem: propter im-*

v. 17. Γινώσκεται Κύριος κρίματα ποιῶν.

Ἔστιν ὅτε καὶ ἐκ τῶν κριμάτων ποδηγούμενος ὁ ἄνθρωπος ἐπιγινώσκει τὸν Κύριον.

v. 18. Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην, πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ Θεοῦ.

Ἀποστρέφονται οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην, ἵνα ἴδωσιν τὴν Ἰησοῦ ψυχὴν καταβαίνουσαν καὶ ἀναβαίνουσαν. Οἱ γὰρ προσδοκῆσαντες αὐτὴν ὡσπερ εἶξω ἐβλεπον, πρῶτον μὲν οἱ ἐν ἡμῖν ἁμαρτωλοὶ, εἶτα τὰ ἔθνη. — Τί ἐπελάθετο τὰ ἔθνη τὸν Κύριον; ἡ γὰρ λήθη δευτέρα γνώσεως· οὐκοῦν ἐντεῦθεν σαφές καὶ τό· Ἐγὼ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινὴν· Πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, ἡ ἄμπελος ἡ ἄλλοτριᾶ;

v. 28, 29. Οὐ ἄρα τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει... Ἐγκάθηται ἐνέδρα μετὰ πλουσίων ἐν ἀποκρύφοις.

Ὁ μὲν δίκαιος εὐλογεῖ τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς ἐγκάθηται ἐνέδρα.

v. 30-32. Ἐνεδρεῦει ἐν ἀποκρύφῳ, ὡς λέων ἐν τῇ μάνδρα αὐτοῦ· ἐνεδρεῦει τοῦ ἀρπάσαι πτωχὸν, ἀρπάσαι πτωχὸν ἐν τῷ ἐλκύσαι αὐτὸν ἐν τῇ παγίδι αὐτοῦ· ταπεινώσει αὐτὸν, κύψει, καὶ πεσεῖται ἐν τῷ αὐτὸν κατακυριεῦσαι τῶν πενήτων.

Καθάπερ λέων τῆδε κάκεισε μεταφέρει τὸ δμμα, θήραν ἐπιζητῶν, οὕτως νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας ἐπινοεῖ μηχανὴν· ἀλλ' ὁμῶς κύψει, καὶ πεσεῖται. Ἐλκει μὲν διὰ τοῦ λογισμοῦ, ἀρπάζει δὲ διὰ τῆς κατ' ἐνεργίαν ἁμαρτίας.

v. 33. Μὴ ἐπιλάβῃ τῶν πενήτων.

Εἰ ἐπελάθετο τῶν πενήτων ὁ Κύριος, ἤδει τοὺς πένητας ὁ Κύριος.

munditiam ejus corrumpetur corruptione pessima.

v. 18. Vat. 13. Prætermisi primum, post retinui scholium, et ideo reposui, quod nimis vexatum videretur tam apud BB, quam in Corderii Catena. Ἀποστραφήτωσαν (ἀποκλεισθήτωσαν BB) οἱ ἁμαρτωλοὶ (om. BB), ἵνα μὴ ἴδωσιν τὴν (BB om. τὴν) Ἰησοῦ ψυχὴν καταβαίνουσαν καὶ ἀναβαίνουσαν, ἵνδεν ἀπιστραφέντοι. Nec plura Corder. I, 194.

v. 17. *Cognoscitur Dominus judicia faciens.*

Usu venit quod ex judiciis pedetentim homo ductus, agnoscat Dominum.

v. 18. *Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes quae obliviscuntur Dei.*

Convertuntur peccatores in infernum, ut videant animam Jesu descendentem et resurgentem. Qui enim expectabant eum, tamquam foris stantes, prospiciebant, ac primum qui ex nobis peccarunt, deinde gentes. — In quo oblitæ sunt gentes Dominum? Etenim oblivio cognitioni posterior est. Inde ergo perspicuum illud est: « Ego plantavi te vineam fructiferam, totam veram; quomodo versa es in amaritudinem, tu vitis aliena? »

v. 28, 29. *Cujus maledictione os plenum est... Sedet in insidiis cum divitibus in occultis.*

Justus in omni tempore Deum benedicit; peccator autem sedet in insidiis.

v. 30-32. *Insidiatur in abscondito, quasi Leo in spelunca sua. Insidiatur, ut rapiat pauperem, dum attrahit eum in laqueo suo: humiliabit eum, inclinabit se, et cadet, quum dominator fuerit pauperum.*

Sicut leo huc illuc oculos vertit, prædam quærens, ita [diabolus] noctuque et diu rapinæ et violentiæ molitiones instruit, verum simul ac inclinabit, cadetque. Attrahit per tentationem, rapit autem per peccatum actu patratum.

v. 33. *Ne obliviscaris pauperum.*

Si oblitus est pauperum Dominus, Dominus noverat pauperes.

Nostra inde BB persequuntur, sed παραφραστικῶς. Ex quacumque scriptura emergit testimonium, quum de Christi anima ad inferos descendente memoria non ita frequens sit apud veteres, ea sollicitare non piguit, quamvis nonnulla iterum apocryphis accedant. In fine Jerem. II, 21.

v. 28, 29. Vat. 2.

v. 30, 31. Vat. 2, 5.

v. 33, 34. Vat. 5.

Ὁ ἀνεπιλήπτως βιδῶν, ὄνειδισμὸν οὐ λαμβάνει ἐπὶ τοὺς ἔγγιστας αὐτοῦ.

v. 5. Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν τόκῳ.

Τοῦτο λεκτέον πρὸς τοὺς τοκιστάς, ὡς καλωτυκὸν τῆς ἐν ἀγίῳ ὄρει κατασκηνώσεως.

Ibid. Ὁ ποιῶν ταῦτα, οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

Εὐσεβίου. Ὁ γε μὴν ὁμοῦ πάντα προκατηριθμημένα κατορθώσας, ἀντιτελής γενόμενος, καὶ πᾶν τὸ σῶμα τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ὀλόκληρον, ὥσπερ καὶ ὑγιές καὶ πᾶσιν ἀγαθοῖς λόγων τε καὶ ἔργων ἀπηρτισμένον διατηρήσας, οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

Qui sine culpa vivit, opprobrium non recipit erga vicinos suos.

v. 5. *Pecuniam suam non dedit ad usuram.*

Id quod dicendum fœneratoribus, uti impedimentum quin considant in monte sancto.

Ibid. Qui facit hæc, non movebitur in æternum.

Eusebii. Justus demum, qui omnia simul enumerata superius in ordinem redegit, qui ad coronidem accedens, universamque rationem exigens vitæ secundum Deum institutæ, veluti integra servavit omnia et sermonum et operum bona exempla, non commovebitur in æternum.

Psalmus XV.

v. 4. Οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. *Vat.* 631, 2.

Συνάγων, φησί, συναγωγὰς ἐκ τῶν ἐθνῶν, οὐ δι' αἱμάτων αὐτὰ συνάξω, οὐδὲ παρασκευάσω διὰ τῆς νομικῆς μοι προέρχεσθαι λατρείας, δι' αἰνέσεως δὲ μᾶλλον καὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας· πάλαι μὲν, φησὶν, ἐπ' ἀξίαν τῶν πράξεων ἐπήγοντο προσηγορίας, εἰδωλολάτραι, πολύθεοι ὀνομαζόμενοι· νῦν δὲ οὐκέτι μνησθήσομαι τῶν ὀνομάτων ἐκείνων· εὐσεβεῖς αὐτοὺς καὶ ἀγίους, κλητούς τε καὶ ἐκλεκτούς ὀνομάζων.

v. 9. Καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου.

Γλῶσσαν νῦν λέγει τὸ χάρισμα τοῦ Πνεύματος.

v. 4. *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus, neque meminerim nomina eorum per labia mea.*

Congregans, inquit, conventus gentium, haud eas in sanguinibus congregabo, neque procurabo eas ad me adeundum per Legis famulatum, verum per sacrificium laudis potius et hostiæ incruentæ. Olim quidem, ait, digna gestis suis nomina sibi compararunt, idololatræ, plurium cultores deorum nuncupati. Nunc vero haud amplius memor ero bujusmodi nominum, quin immo eos appellabo pios et sanctos, vocatos et electos.

v. 9. *Et exultavit lingua mea.*

Linguam nunc vocat charisma Spiritus.

Ps. XV, v. 4. *Vat.* 14. Quæ compendio plus minus truncata, in nonnullis vero bis recocta exstant apud Athanasium. Haud eleganter vero Eusebius eadem fuisse persecutus est. Neque etiam omisit plura decerpere Theodorus Heracleota. — Quod vero huic psalmo præmisit Gallandius, de re athletica satis insigne procœmium, haud immerita laude efferunt in præfatione cl. viri ejus-

dem hæredes, nisi quod jam totum sine ulla varietate, præter duo verba ab initio, prodierat apud Corderium. Maurinos autem hoc fugisse, ut alia plura Corderii, ægre video. Sed utinam ex aliquo latibulo græca Origenis in v. 9 excitentur, quæ latine nobis Rufinus ex *Apologia sancti Pamphili* de mortuorum resurrectione retulit! cf. BB. 600.

τηκοστής μεταλαβόντες, και γλώσσας ἐπὶ τῶν κεφαλῶν πυρίνας δεξάμενοι, ἄνθρακες εἰκότως ἐχρημάτιζον, φωτίζοντες ὁμοῦ τὰ ἔθνη και καθάροντες· ὅτι ταῦτα ἐγένετο, τοῖς ἐξῆς ἐπαγομένοις μάνθανε·

v. 10, 11. Καὶ ἐκλινεν οὐρανὸν, και κατέβη, και γνώφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, και ἐπέβη ἐπὶ Χερουβεὶν. Sic Vat. 633, 1.

Χερουβεὶμ ἐρμηνεύεται γνώσις και σύνεσις· εἰς τοὺς δικαίους οὖν λέγει.

v. 12. Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, κύκλω αὐτοῦ ἢ σκηνὴ αὐτοῦ.

Ἔθετο τὸ σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, μέσον ἑαυτοῦ τε και ἡμῶν θεί, ὡσπερ Μωϋσῆς πάλαι τὸ κάλυμμα μέσον ἑαυτοῦ τε και πωρώσεως Ἰσραὴλ, εἰ μὴ ῥαδίως εἶδη σκοτεινὴ φύσις, τὸ ἀπόθετον κάλλος μὴ ῥαδίως ἐπιτυχοῦσα, ῥαδίως και ἀποβάλλει, διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς κτίσεως. Διὰ τοῦτο μέσον ἡμῶν τε και Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὗτος ἴσταται γνώφος, ὡσπερ ἡ νεφέλη τὸ πάλαι τῶν Αἰγυπτίων και τῶν Ἑβραίων· και τοῦτο ἐστὶν ἴσως ὃ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ. Διὸ και Παῦλὸς φησιν· Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, και φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον.

v. 20. Ῥύσεται με, ὅτι ἐθέλησέν με.

Οὕτως ὃ ὑπὸ τῆς σῆς προνοίας ῥυσθεὶς, ἐλπίζω πάντων περιγενέσθαι τῶν δυσμενῶν, και μὴ πρότερον ἀποστῆναι, ἕως αὐτοῦς αὐθις ὑπηκόους εἰργάσωμαι· τοῦτο γὰρ και παρεδήλωσεν εἰρηκῶς· Πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου.

v. 36. Καὶ ἡ παιδεία σου κτλ.

Τὸ· Καὶ ἡ παιδεία σου αὐτὴ με διδάξει, Θεοδωτινός ἐστὶν, ἀντὶ τοῦ· Καὶ ἡ παιδεία σου ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος, εἰρημένον τοῖς Ὁ·

v. 40. Συνεπόδισας πάντας τοὺς ἐπανισταμένους ἐπ' ἐμὲ ὑποκάτω μου.

Καὶ μὴν οὐκ ἴσμεν τὸν Δαυὶδ τῶν ἐχθρῶν βασιλεύσαντα· οὐκοῦν διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ κατὰ σάρκα τεχθέντος ἢ προφητεία πληροῦται.

v. 10, 11. Vat. 5.

v. 12. Vat. 14, 1 Tim. vi, 16. f. leg. κάλλος ῥαδίως μὲν ἐπιτυχοῦσα, ῥαδίως δὲ και ἀποβ.

super capita recipientes, haud immerito vocati sunt carbones, qui simul illuminant gentes et emundant. Ita vero esse, discite ex sequentibus:

v. 10, 11. *Et inclinavit coelum, et descendit, et caligo sub pedibus ejus, et ascendit super Cherubim.*

Cheruhim interpretantur agnitionem et intellectum; ascendere igitur in justos asserit.

v. 12. *Et posuit tenebras latibulum suum; in circuitu ejus tabernaculum ejus.*

Posuit tenebras latibulum suum, stans inter semetipsum et nos, sicut Moyses olim posuit velamen inter se et obstinationem Israelis, nisi potius intelligatur natura tenebricosa, quæ tam cito potita est ablata pulchritudine, quam cito illam perdidit, ob lubricam vim creaturæ. Quocirca media stetit, inter nos et Deum, corporea hujusmodi caligo, sicut nebula, quæ olim divisit Hebræos ab Ægyptiis. Atque hoc fortasse est quod *posuit tenebras latibulum suum*. Ideo Paulus ait: « Solus habens immortalitatem, et lucem inhabitans inaccessibilem ».

v. 20. *Eripiet me, quia voluit me.*

Sic tua ereptus providentia, spero fore ut omnes superem adversarios, nec prius sistam me, donec eos iterum effecerim dociles: hoc enim declaravit, dicens: *Cadent subtus pedes meos.*

v. 36. *Et disciplina tua etc.*

Illud: *Et disciplina tua ipsa me docebit*, est Theodotionis, pro hoc altero: *Disciplina tua correxit me in finem*, quæ est LXX scriptura.

v. 40. *Supplantasti omnes insurgentes in me subtus me.*

At interea haud novimus Davidem regnasse super inimicos: hæc igitur prophetia in eo qui secundum carnem ab illo gignitur, impletur.

v. 20. Vat. 6. Cf. v. 39.

v. 36. Vat. 5. Cf. Field. II, 112.

v. 40, 41. Vat. 5.

Psalmus XXI.

v. 4. Σὺ δὲ ἐν ἁγίῳ κατοικεῖς, ὁ ἔπαινος Ἰσραήλ. *Vatic.* p. 636, 1.

Ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι αὐτοῦἔπαινός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ ἐπαινούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰσραήλ, ἢ αὐτὸς ἔπαινος ὢν.

v. 7. Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ.

Ὡς ἐκ προσώπου τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ λέγει, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὴν Θεότητα λαμβανόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκός, τό· Ἐγὼ εἰμι ὁ σκώληξ.

v. 19. Αὐτοὶ δὲ κατενόησαν, καὶ ἐπεῖδόν με.

Ψηλαφῶντες, κατὰ τὸ εἶδος, ἅπαν αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ ἀναμετροῦντες ἕκαστον τῶν ὀστέων, ἵνα ἴδοιεν οὐ τοὺς ἤλους πῆξαι χρῆ.

v. 21. Ῥῦσαι ἀπὸ ῥομφαίας τὴν ψυχὴν μου.

Καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν θεοτόκον ὁ Συμεὼν φησι· Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.

Καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου.

Ἐνικῶς δὲ νῦν, οὗς εἶπεν ἄνω κύνας, διὰ τὸ γένος καλεῖ. — Μονογενῆ δὲ τὴν ἰδίαν ψυχὴν εἶπεν, ὡς μόνην ἀμαρτίαν μὴ γνοῦσαν· ἀλλὰ καὶ ὅτι μόνη διὰ παντὸς εἶχε τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἔνωσιν. Τάχα δὲ τὴν παραστᾶσαν ἐκκλησίαν αὐτῷ λέγει μονογενῆ, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα, ἐκ τῶν ἀμώμων τελείως συμπληρωμένην, ὧν κατὰ προκοπὴν εἰς διάφορα τάγματα διηρημένην· ἐξήκοντα μὲν εἰσι βασιλίδες, ὀγδοήκοντα δὲ παλακαὶ, καὶ νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς· ὑπὲρ δὲ πάσας ἐστὶ περιστέρα τέλεια, μονογενῆς οὕσα τῇ μητρὶ τῇ ἄνω Ἱερουσαλήμ.

Ps. XXI, v. 4. In quo LXX vulgati σου Ἰσραήλ. — *Vat.* 5.

v. 7. *Vat.* 6.

v. 19, *Vat.* 13, 16. Vocem θεοτόκος apud Originem Gallandius alibi notavit et vindicavit;

v. 4. *Tu autem in sancto habitas, laus Israel.*

Edocemur inde, Dominum esse laudabilem per se, et ab Israel laudatum, sive et eum esse per seipsum laudem.

v. 6 *Ego autem sum vermis.*

Tamquam ex persona incarnati Dei loquitur, quantumvis nullatenus secundum divinitatem id intelligendum sit; sed quoad apparentiam et humilitatem carnis, ait: *Ego sum vermis.*

v. 19. *Ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me.*

Palpantes, uti par erat, totum ejus corpus, et emensi singula ossa, ut viderent quemnam in locum clavos infigi oporteret.

v. 21. *Erue a framea animam meam.*

Et ad sanctam Deiparam Simeon ait: « Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.»

Et de manu canis unicam meam.

Haud autem inepte nunc, quos superius compellavit *canes*, juxta genus suum vocat. — *Unicam* vero dixit [Christus] suam ipsius animam, utpote quæ sola peccati nescia sit, sed et quod sola semper habeat Verbi Dei unionem. *Unicam* fortasse etiam dicit præsentem Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam, absolute completam ex immaculatis, per quos, secundum profectum, in varios ordines discernitur: sunt quidem sexaginta reginæ, octoginta pellices, et puellæ quarum non est numerus: sed super omnes est columba perfecta, quæ unigenita est matris suæ, supernæ Hierusalem.

alia enim exempla non desunt, neque omisit Theodorus Heracleota ante Ephesinos Patres, dum nostra pone sequeretur.

v. 21. *Vat.* 13, 16. Cf. Ephes. v, 27. Cant. vi, 7.

δὲ ἀπὸ Κυρίου λιπαίνεται ἐν ἐλαίῳ ἡ κεφαλή, ἐρεῖ Ἐλαιὸν δὲ ἀμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου, ὡς ἀπὸ Θεοῦ χριόμενος ἐλαίῳ ἀγαλλιόσεως Χριστός. Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ νηστεύων οὕτως ἀλείφεται τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπον νίπτεται. — Καὶ ἐπεὶ μὴ μόνον τράπεζαν κτλ.

v. 6. Καὶ τὸ ἔλεός σου καταδιώζεται με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν.

Τίς ἐστὶν ὁ καταδιώκων ἔλεος; Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν ἔμαθον καὶ Θεοῦ σοφίαν ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου, καὶ ὅτι ἐγεννήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιεὶσμός καὶ ἀπολύτρωσις. Αὐτὸς λέγει Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια. Μάθετε ὅτι αὐτός ἐστὶν καὶ ὁ ἔλεος ὁ διώκων ἔμψυχος ἔλεος σε διώκει. Τοὺς ἔλαττον φεύγοντας καταλαμβάνει καὶ κρατεῖ, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἀγει, ἵνα ἐλεήσῃ καὶ οἰκήσωσιν εἰς τὸν οἶκον Κυρίου, εἰς μακρότητα ἡμερῶν, καὶ εἰς τὴν ἐν οὐρανοῖς ἁγίαν ἐκκλησίαν, καὶ μακρήμεροι γένωνται.

v. 6. Cf. BB. 1 Cor. 1, 30. Jo. xiv, 6.

Psalmus XXIII.

v. 1. Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. *Vatic.* p. 637, 2.

Ταύτην λέγει τὴν οἰκουμένην, ἐν ᾗ ἡ ὑφραίνετο συντελειωθείς.

v. 4. Ἄθῶος χερεὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ.

Πολλάκις ἐλέγομεν περὶ τῆς ἐπάρσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τὴν Μωϋσῆς τὰς χεῖρας, καὶ κατίσχυσεν ὁ Ἰσραὴλ, ὅτε δὲ καθῆκεν τὰς

Ps. XXIII, v. 1. In *Vat.* 5, συντελειωθείς obscure scribitur. Sed palam est in hisce psalmis Origenis ante oculos fuisse continuo christianam τελειωσιν observatam. Inde apud Galland. v. 2: *Ecclesia πεπληρωμένη τῆς ἁγίας τριάδος.* — v. 3: *mons Domini* sive ὁ Θεὸς Λόγος, τελικὸν ἀγαθόν. — *CHRISTIAN.* II. 31.

Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum, similis nempe Christo, « quem unxit Deus oleo exsultationis. » Existimo etiam quod ille qui jejumat, sic caput suum ungit, et faciem suam lavat.

v. 6. *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vite mee, ut habitare faciat in domum Dei, in longitudinem dierum.*

Quænam est misericordia quæ subsequitur? Christum Dei virtutem esse didici, et Dei sapientiam, ex Apostolo, ut qui « Factus est nobis sapientia a Deo et justitia et sanctificatio et redemptio. » Ipse dicit: « Ego sum via, et vita et veritas. » Scitote eum esse misericordiam quæ persequitur: animata misericordia persequitur te. Minus autem fugientes apprehendit et retinet, et ducit eos in Ecclesiam, ut misereatur, et *habitare faciat in domo Domini, in longitudinem dierum, et in sanctam Ecclesiam in cœlis, ubi longævum fiant.*

v. 1. *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et omnes habitantes in eo.*

Orbem, dicit inhabitatum, in quo exsultavit qui consummatus est.

v. 4. *Innocens manibus et mundo corde.*

Sæpenumero loquebamur de elevatione manuum. Sustulit Moyses manus, et confortatus est Israel; quando autem demisit Moy-

stianus ὁ τελειωθείς βίβαιος *qui statuit super petram pedes suos, quæ quidem post BB. Gallandius redhibuit, nec nos piguit eadem optimis codicibus nostris confirmata notare.*

v. 4. *Vat.* 13. cf. *Exod.* xvii, 10, 11, 1 *Tim.* ii, 8. *Ps.* cxi, 3.